

KÖZLEMÉNYEK

MUCS SÁNDOR

A FELSZABADULT MAGYARORSZÁG SAJTÓJA A HADSEREKSZERVEZÉS NÉHÁNY KÉRDÉSÉRŐL 1944 vége—1945 április

Hazánk legújabbkori történetének sorsdöntő időszakában, a fasizmus alóli felszabadulás hónapjaiban, amikor a lakosság gyakorlatilag csak a sajtó híradásaiból értesült a politikai és katonai eseményekről, e tájékoztatásnak a jelentősége komoly felelősséget rótt a sajtó munkatársaira. E felelősség abból a politikai helyzetből fakadt, amelyben a magyar újjászületés megkezdődött. Ennél az újjászületésnél különböző politikai pártok és csoportok működtek együtt, igyekezvén bizonyos kérdésekben, ha időlegesen is, összehangolni politikai felfogásukat, céljaikat. Az egyes pártok sajtójának tehát, miközben képviselniük kellett saját pártjaik fő politikai irányvonalát, be kellett mutatniuk azt a törekvést is, amelyet e pártok közös feladatként jelöltek meg, s annak érdekében tevékenykedtek. Ez persze nem jelentette azt, hogy e kérdésekben is ne adjanak hangot egyéni elképzeléseiknek.

A tárgyalt időszak egyik igen fontos politikai kérdése volt a hadsereg megszervezése és harcba vetése a fasizmus ellen. Ennek megértetéséhez, a felszabadult országrészek lakosságával történő elfogadtatásához a korabeli sajtó két vonatkozásban járult hozzá. Egyrészt az akkori idők meglehetősen sok — a különböző politikai pártok által tartott — gyűlésén elhangzott beszédekből emelték ki a hadseregre vonatkozó gondolatokat, másrészt a sajtó munkatársai is — riportokban, vagy vezércikkekben — elmondták ezzel kapcsolatos nézeteiket.

Az utóbbiak természetesen megfeleltek ugyan az adott párt alapvető nézeteinek, de — az újságíró egyéni habitusának megfelelően — előfordult az is, hogy mérsékeltebben, vagy radikálisabban kerültek megfogalmazásra.

Felmerülhet a kérdés, hogy ezeket a tudósításokat, illetve az „önálló” véleményeket az adott kérdésben mennyire lehet dokumentumértékűnek tekinteni. Szerintem a sajtó közleményei a történész számára mindenkor dokumentumértékkel bírnak. Az más kérdés, hogy ezeket a közleményeket mennyire vetjük össze a *tényleges* politikai helyzettel, mennyire tudjuk őket *megfosztani* a zsurnalisztikai fogásoktól. A helyzet ugyanis az, hogy az egyes politikai vezetők beszédei — amelyek akkor sok esetben nem voltak szó szerint leírva, s nem kerültek átadásra az újságíróknak — a tudósításokban talán nem teljességükben tükröződtek, de a cikkek minden bizonnyal a lényegét fejezték ki. A pártlapok fő-, vagy felelős szerkesztői ugyanis általában tagjai voltak a pártok vezető testületeinek, s kötelességük volt az adott párt politikai irányvonalaiként tálalni a tudósításokat. De gyakorlatilag ugyanez volt a helyzet az újságírók „egyéni” véleményének az esetében is. Bár az utóbbira — ha annak hangja, mondanivalója nem fedte teljesen az adott párt álláspontját —

rá lehetett fogni, hogy az egyéni vélemény. Ilyen jelenségekkel a jelen témafeldolgozása során nem egyszer találkoztam.

Témánk megítélése szempontjából még egy-két szempontot el kell mondanunk. Az egyik az, hogy az adott időszakban a felszabadult országrészekben még viszonylag kevés sajtótermék jelent meg. Területileg ez jóformán csak az ország északi, keleti és déli területeit és a fővárost jelentette. Végül említést érdemel, hogy a lapok az első időszakban — egy-két hónapot figyelembe véve — nem az egyes pártok lapjaként, hanem demokratikus napilapként, vagy a demokratikus pártok lapjaként jelentek meg. Ez utóbbi azt jelentette, hogy ezeknek a lapoknak egyidőben kellett „képviselniük” valamennyi koalíciós párt politikai nézeteit. Talán még figyelmet érdemel az is, hogy akkor, amikor a különböző pártoknak már saját lapjaik voltak, ezek a központi lapok megjelenéséig, betöltötték azok szerepkörét is.

A fő témák, amelyekkel a helyi sajtók a hadsereggel kapcsolatban ebben az időszakban foglalkoztak, meglehetősen széles körűek voltak. Szóba került a lapok hasábjain többek között a fasizmus elleni harcban való részvételünk szükségessége, a hadseregbe való önként jelentkezési kötelezettség, a hadsereg politikai jellegéről kifejtett gondolatok, a toborzás helyzete, a hadosztályok elindulása az arcvonalra stb. A továbbiakban a sajtó e kérdésekben közzétett anyagából kívánunk bemutatni gondolatokat — a teljesség igénye nélkül.

A fasizmus elleni harc szükségessége — amelyben a demokratikus pártok mind-egyike egyetértett — az adott időszakban megjelenő lapoknak központi mondani-
valója volt. A Szegeden 1944. december 19-én megjelenő *Délmagyarország* már az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselőit megválasztó nagygyűlésről tudósítva külön alcímben adta hírül, hogy „Új magyar nemzeti hadsereget követel Szeged a németek ellen.” A lap december 31-i száma pedig a Németországnak küldött hadüzenet teljes szövegének közlésével egyidőben publikálta Révai József vezércikkét „Hadüzenet Németországnak” címmel. A vezércikkben Révai többek között a következőket írta: „Ez a háború igazságos háború lesz! Ha szenvedni fogunk, magunkért fogunk, a haza felszabadításáért, nem idegen hódítók érdekeiért. Ha vérezni fogunk, a magunk szabadságáért fogunk vérezni. Ha áldozni fogunk, a magyar függetlenségért fogunk áldozni. . . A hadüzenet Németországnak még csak jelképes lépés, azt jelenti, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány el van szánva a szabadságharc megindítására. A következő lépés: az új magyar nemzeti hadsereg, a demokratikus, független Magyarország honvédségének sürgős felállítása. Sürgetjük, siettetjük a magyar haderő felállítását, hogy ne késsünk le a magyar föld felszabadításáért folyó harcból.”

A január 30-i számában a lap a két munkáspárt január 21-i együttműködési megállapodását méltatva többek között így fogalmazott: „A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt nézetei azokban a fő kérdésekben, amelyek a demokratikus, független Magyarország felépítésére, a magyar reakció teljes megsemmisítésére, a németellenes szabadságharc megvívására vonatkoznak, megegyeznek egymással. (Kiemelés tőlem — M. S.)

A Budapesten megjelenő *Szabadság* pedig január 22-én az V. és IX. kerületi MKP szervezetek megalakulásáról szóló tudósításának a következő címet adta: „Berlinben a győzelmi lobogók között ott lesz a piros-fehér-zöld zászló is.” A tudósítás címét a gyűlésen felszólaló Vas Zoltán beszédéből vett gondolat adta, aki a magyar Vörös Hadsereget követelő közbeszólásokra kijelentette: „Magyar nemzeti hadsereget teremtünk és ezzel a magyar nemzeti hadsereggel a szabadságszerető népek oldalán mi is részt veszünk a hitlerizmus megsemmisítésében. Biztosak vagyunk benne, hogy amikor Berlinben kitűzik a győzelem lobogóját, a többi népek zászlói között ott fogjuk találni a piros-fehér-zöld lobogót is. Ez a zászló az ország függetlenségének szimbó-

luma, ezt hordozták diadallal a 48-as honvédek és ez lesz a lobogója az új magyar szabadságharcnak is.”

A debreceni *Néplap* 1944. december 20-i számában a Hajdúsámsonban megtartott gyűlésről tudósítva kiemelte, hogy az ott elfogadott határozat első pontja kimondta: „A felszabadító Vörös hadsereget minden eszközzel támogatni kell, nemcsak az anyagi utánpótlás területén, hanem Finnország, Románia, Bulgária példája nyomán fegyveres erővel is a német betolakodók ellen.” A lap december 31-i száma pedig a leendő magyar hadseregben megvalósítandó belső viszonyokról így írt: „Szeretettel, megbecsülést, az emberi jogok tiszteletben tartását, igazságot, szabadságot, népi szellemet akarunk látni az új demokratikus Magyarország néphadseregében”. A január 28-i vezércikkében pedig ezzel kapcsolatban a következő követelményeket támasztotta: „A felállítandó új hadsereg a magyar nép hadserege kell, hogy legyen, magyar hazafiságtól és nemzeti érzéstől áthatott demokratikus új népi hadsereg. Ez a hadsereg lényegében különbözik az előző hadseregtől, mert lényegében különbözik a két hadsereg célja is egymástól. . . ebben a hadseregben való részvétel nem kényszer, hanem megtiszteltetés.”

A sajtónak ezek a fegyverszüneti szerződés megkötése előtti megnyilvánulásai már előrevetítik azoknak a beszédeknek, cikkeknek a tartalmi mondanivalóit és retorikai fogásait, amelyek a hadsereg vonatkozásában 1945. január 20-a után láttak napvilágot. Amellett, hogy szinte minden akkor megjelenő lap teljes terjedelmében közölte a kormány toborzási felhívását, a vezető politikusok írásaival, vagy saját vezércikkével fűzött ezen eseményhez állásfoglalásokat, véleményeket.

A nyitányt e vonatkozásban minden bizonnyal Révai József cikke jelentette, amely a *Néplap* 1945. január 30-i számában jelent meg. Ebben Révai többek között a következőket írta: „Amikor Kossuth Lajos 1848. július 11-én a veszélyben forgó haza megmentésére 200 000 honvédet kért, az országgyűlés kitörő lelkesedéssel felelt a hívó szóra: megadjuk! Az Ideiglenes Nemzeti Kormány fegyverbe hívó szavára sem lehet más a válasz: a haza hív, hát megyünk. . . Ha a demokratikus pártok versengeni akarnak egymással, akkor versengjenek abban, hogy ki tud több magyar ifjút, magyar férfit az új magyar honvédségbe való önkéntes jelentkezésre bírni. A Magyar Kommunista Párt kész részt venni ebben a versenyben! Pártunk fegyverbíró fiatalságát mozgósítjuk a hadseregbe való belépésre. Pártszervezeteinket kötelezzük, hogy a toborzással kapcsolatos felvilágosító, lelkesítő, szervező munkából teljes erővel és odaadással vegyék ki részüket. Nem jó kommunista az, aki nem veszi halálos komolyan az Ideiglenes Nemzeti Kormány fegyverbe hívó szavát. Nem jó kommunista az, aki nem érti meg, hogy a magyar nép élén haladni ma azt jelenti: élen járni a fegyveres szabadságharcban.”

Révai Józsefnek eme megnyilvánulása mellé oda kívánczik az a megjegyzés, hogy e cikkel nemcsak a lakosság széles rétegeihez kívánt szólni, hanem útmutatásnak szánta azt a kommunisták, a kommunista pártszervezetek tevékenységére vonatkozóan is a toborzási munkában. Ennek az útmutatásnak egyik — igaz egy kicsit későbbi visszhangját érezhetjük a miskolci kommunisták február 25-i taggyűlésén, amelyről a Miskolcon megjelenő *Szabad Magyarország* február 28-án tudósított. A lap idéz Fekete Mihály párttitkár beszámolójából a hadsereggel összefüggésben: „Tehát a Magyar Kommunista Párt legfontosabb feladatai közé tartozik — hangzik a tudósításban —, hogy életrehívjuk, megszervezzük, megerősítsük a Magyar Nemzeti Hadsereget.

Ha azt akarjuk, hogy a Magyar Nemzeti Hadsereg erős legyen, ütőképes legyen, akkor ennek a hadseregnek a szervezésében és ennek a hadseregnek a kialakításában nekünk is részt kell vennünk.”

A *Néplap* február 4-i számában pedig vezércikként közölte a Vörös Hadsereg magyar nyelvű lapjának az *Új Szónak* a cikkét a toborzásról, amelyben többek között

a fegyverszüneti szerződés katonai vonatkozásairól ez állt: „Természetes, hogy ez a megállapodás olyan mértékben fogja könnyíteni a magyarság helyzetét, amilyen szívóssággal és lelkesedéssel dolgozik a hadsereg felállításán és amilyen áldozatkész erre és sikeresen fog az új hadsereg harcolni az egész emberiség és így természetesen a magyarság ügyéért.”

A *Szabad Magyarország* is vezércikket szentelt ennek a kérdésnek, amely a lap január 31-i számában jelent meg „Szabadságharc” címmel. Ebben többek között a következőket írta, miután az 1848-as honvédség szellemét idézte. „Méltatlanok lennének emlékeikhez? Manapság is akadnak magyar szabadsághősök: a partizánok, akik a németek ellen küzdöttek és küzdenek. Most már nyíltan harcolhatnak. Tízezrek, százezrek lelkesednek a zászlók alá.

Ez nem frázis magyarok! Legbensőbb népi valóságunk ez a szabadságharc, amelyet az egész világ szabadságszerető népeinek oldalán vívhatunk minden idők legocsmányabb rendszere ellen.

Most nem lehet félreállni! Most nincsenek visszavonulók. Mert ha vannak, azokról tudjuk, hogy a gyilkosokkal tartanak, azok valóban ellenségei a magyar népnek. Most itt az alkalom, hogy kiürítsük évszázadok óta belénkfojtott keserűségünket.

Most valóban a magyar haza hív. Nem a főurak, méltóságosok, csendőrök és munkásbörtönök Magyarországa. Most a szabadság hív mindannyiunkat zászlója alá!

Mutassuk meg, hogy nem vagyunk Európa szennye, hogy nem igaz, amit ellenégeink híresztelnek rólunk, hogy a magyar népnek eltört a gerince. Ez egyszer, most utoljára mutassuk meg a világnak, hogy emberségünk, szabadságunk többet ér még az életünkénél is.

A szabadságszerető Európa már példát adott. A mi népünk fog utoljára fegyvert a a fasiszták ellen. De mutassuk meg, hogy nem vagyunk utolsóak.

Igen, magyarok!

»Mindnyájunknak el kell menni,
Éljen a magyar szabadság!
Éljen a Haza!«

A *Szabadság* február 5-i számában egy másik nagy munkáskerületben, Csepelen lezajlott, a Magyar Kommunista Párt által tartott nagygyűléséről számolt be, amelyen Gerő Ernő mondott beszédet. Ebből a lap a hadsereg vonatkozásában a következő gondolatokat emelte ki: „Nekünk tehát demokratikus szellemű néphadseregre van szükségünk. Budapesten most jelent meg Miklós Béla és Vörös vezérezredek toborzó felhívása. A mi válaszuk e felhívásra az: nehéz helyzetben vagyunk ugyan, de ha három és fél évig tudunk vérezni Hitlerért, akkor három hónapig harcolhatunk a magunk ügyéért. Elsősorban a munkásoknak kell a zászlók alá állni, nekik kell ügyelni arra, hogy a szovjet nép bizalmát el ne veszítsük, az egyezményt betartsuk [a fegyverszüneti szerződésről van szó — M. S.], mert ez a záloga jövőbeni jobb helyzetünknek.”

A toborzásról szóló tudósításoknak az a két alapvető gondolata, hogy az önkéntes jelentkezéssel a dolgozó népért, a felszabadult hazáért hozzuk az áldozatot, s hogy ebben az áldozatvállalásban elsősorban a dolgozóknak, a munkásosztálynak kell élen járnia, szinte minden esetben felmerült. Az előbbieken már idéztük Révai József 1944. december 31-én a *Néplapban* megjelent cikkét ezzel kapcsolatban. A *Dél-magyarország* február 1-i számának vezércikke, amely a „Szabadságharcra” címet viselte, erről úgy vélekedett, hogy a magyar népnek vérével kell megpecsételnie a szabadságot. Ezután úgy folytatta: „Fegyverrel, a nemzeti hadsereg felállításával tesszük ezt meg, de az új áldozatnak már látjuk az okát, látjuk a célját.” A lap február 6-i számának vezércikke pedig, amely az „Egy hadosztályt állít ki Szeged népe” címet viselte, már tovább fűzte a fenti gondolatot. „Nem könnyű dolog három és félesztendő háborús fáradtsággal új háborúba kezdeni. De kell! Elkerülhetetlen.

Ha nem csináljuk öngyilkosokká válunk! Magunk mondunk le az életéről... Van már programja a felemelkedésnek, biztos út a célhoz és megteremthető a harc eszköze is: az új demokratikus hadsereg. Ez Szeged népének a hadserege is lesz, *övé lesz belőle egy egész hadosztály* és ez nem harcol többé igaztalan célokért, nem használható fel többé ellenünk, Szeged népe ellen.”

Debrecen mellett ezekben a hónapokban Szeged szintén a politikai élet központja volt. Egymás után zajlottak le a politikai jellegű gyűlések, amelyeken a hadseregszervezés kérdései mindig szóba kerültek. Ez tükröződött a *Délmagyarország* tudósításaiban is. A február 5-én megtartott nagygyűlésen, amelynek szónokai Balogh István és Révai József voltak, a beszédek fő témája a hadsereg volt. A mintegy két oldalas tudósításban a lap először Balogh Istvánt idézi, aki először beszámolt a moszkvai fegyverszüneti tárgyalásokról, a fegyverszünetben vállalt kötelezettségekről, majd kijelentette: „A feltételnek vannak anyagi és politikai vonatkozásai. Első helyen áll önálló és végre magyar célokért küzdő hadsereg felállítása. Nem kell túl sokat vállalnunk.” Szerinte a 140 000 ember, a nyolc hadosztály várható állománya nem túlzott követelmény, s megemlítette, hogy a szovjet kormány 40 000 hadifoglyot átenged az új hadseregnek. Végül így szólt: „A toborzási felhívás elhangzott. Minden épkézláb férfinak kötelessége jelentkezni.” Jellemző, hogy a lap a másik szónok Révai József beszédét a következő alcímmel közölte: „Révai József toborzója.” Ezt minden bizonnyal az a nagy párosszal elmondott beszéd váltotta ki a szerkesztőből, amellyel Révai szólt. Többek között ezeket mondotta: „A nyolc hadosztály, amelyről a fegyverszüneti szerződés szól, nem ránk rótt kötelesség, hanem jog amivel élnünk kell. Száznegyvenezer katona kiállításáról van szó. Meg kell őszintén mondanom, hogy nem könnyű 140 ezer katonát kiállítani 3 és fél éves háború és annyi baj és szenvedés után, ami osztályrésziünk lett. De ezt mégis meg kell csinálni, ha emelt fővel akarunk szemébe nézni Európa nemzeteinek, ki kell állítanunk ezt a nyolc hadosztályt ha török, ha szakad.” Révai a továbbiakban felidézte Kossuthnak a szegedi toborzógyűlésen elhangzott szavait, majd ő is kérdezett a maga szavaival, s végül ismételtlen amellettt foglalt állást, hogy ki kell állítani a hadsereget, részt kell vennünk a háborúban. Befejezésként Révai reagált az egyes katonai és politikai vezetők azon meggyilvánulásaira, amelyekkel kifejezésre jutatták a külső segítségvárást ehhez a munkához. „Tévednek azok — fogalmazott Révai —, akik akárhonnan jövő külső segítségre számítanak. Magunknak kell építenünk, az ország első erőforrásaira, a magyar nép öngyelézésére.”

1945. február 18-án újabb nagygyűlés volt Szegeden, amelyre dálnoki Miklós Béla miniszterelnök vezetésével a kormány több tagja — Valentiny Ágoston, Takács Ferenc és Balogh István — is a városba érkezett. A gyűlésről a *Délmagyarország* február 20-i száma tudósított, s dálnoki Miklós beszédéből a hadsereg vonatkozásában azt emelte ki, amelyben felhívta a pártokat a toborzási felhívás támogatására. Részletesen idézett viszont e kérdés kapcsán Valentiny beszédéből, aki többek között a következőket mondotta: „Megemlítette a miniszterelnök úr a honvédség felállításának kérdését is. Természetes, sokkal kívánatosabb volna, hogy a honvédség már ott harcoljon a németek ellen és igyekezzék felszabadítani hazánk németmegszállta területét. Amikor azonban a honvédségnek még nem áll rendelkezésére elegendő fegyver, nem áll rendelkezésére még forgalmi eszköz, jóformán élelem sem, akkor természetes, hogy ezt a hadsereget talpraállítani, megindítani, harcképesé tenni nem könnyű feladat. Nem olyan mint egy toborzógyűlésen megjelenni és lelkesedéssel felhívni az embereket, hogy álljanak be a hadseregbe. Ezek olyan feladatok, amelyek keresztülvitele rendkívül sok energiát vesz igénybe és rendkívüli idővesztéssel jár. Nem kell tehát azt hinni, hogy a kormány bármilyen vonatkozásban is mulasztást követ el és nem igyekszik helyreállítani a rendet.”

A kormány eme megnyilatkozása valóban eltér az addig lezajlott, s mint látni

fogjuk a következő hetek toborzó gyűléseinek, politikai vezetők megnyilatkozásainak hangulatától.

Erről a más hangulatról tanúskodott a február 11-én Budapesten megtartott nagygyűlés is, amelyet a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front hívott össze, s amelyen a koalíciós pártok képviselői szólaltak fel. A nagygyűlésről a *Szabadság* tudósított, s ebből idézünk részleteket. Darvas József a Nemzeti Parasztpárt nevében, kijelentette: „Részt kell vennünk abból a harcból, amely szétzúzza a hitleri reakciót, a magyar reakció külső támaszát. A kialakuló magyar demokrácia ügye követeli ezt tőlünk. Éppen ezért hívunk az új Nemzeti hadseregbe mindenkit, aki akarja a belső reakció kiirtását s a demokratikus Magyarország felépítését.” A Független Kisgazdapárt képviselője, Varga Béla így szólt: „A legsürgősebb magyar feladat most, hogy ezt a kicsiny magyar hadsereget felszereljük és minél előbb — mert minden napi, percnyi késedelemben halál rejlik a nemzet számára — harcba vessük. Ott akarunk állni a háború győzelmes befejezésekor fegyverrel a kezünkben.” Gerő Ernő a Magyar Kommunista Párt nevében nyilatkozott: „Most amikor eljött az idő, amikor Magyarország függetlenségének, szabadságának megvédéséről van szó, a Magyar Kommunista Párt felszólítja az összes fegyverfogható tagjait, hogy menjenek be a nemzeti hadseregbe.” Dr. Ries István a Szociáldemokrata Párt álláspontját a következőkben fejtette ki: „A demokratikus Magyarországot építő pártok hívják most a magyar népet fegyverbe. Most nem idegen érdekekért, nem az elnyomók hatalmáért, hanem ezúttal először maradéktalanul, a nép érdekében Magyarország megteremtéséért és felemelkedéséért kell harcolnunk.”

Február 18-án külön gyűlést tartott Budapesten a Szociáldemokrata Párt, amelyről a *Népszava* február 20-án tudósított. A gyűlés szónoka Szakasits Árpád volt, aki többek között kijelentette: „Nem elég bármilyen szeretetteljes meleg és baráti üdvözlétünket küldeni a Vörös Hadseregnek, a fasizmus elleni harc a mi ügyünk is. Minden fegyverfogható magyarnak kötelessége beállni az új Nemzeti hadseregbe és haláltmegvető bátorsággal harcba indulni náci Németország és az európai fasizmus ellen, mert különben nincs jogunk a szabadságra, jogra, kenyérre.”

Hasonló gondolatokat fogalmazott meg Tildy Zoltán is a Kisgazdapárt debreceni nagygyűlésén március 6-án, amelyről a *Debrecen* március 8-án tudósított. Tildy a hadsereg kérdéséről többek között így beszélt: „A legsürgősebb feladat: a hadsereg felállítására és részvétele örök, átkos ellenségünk a német elleni háborúban. A fegyverszüneti feltétel kinyitotta a kapukat. Mérheterlen nagyok a nehézségek, de a lehetetlent is meg kell próbálni, ha nincs más eszköz, minden erőt meg kell feszíteni, munkából még egyszer annyit kell vállalni a magyar jövőért. A hadsereget fel kell állítani, a hívó szót meg kell hallani.”

Toborzási nagygyűlést szervezett a Miskolci Nemzeti Bizottság is, amely eseményről a *Szabad Magyarország* február 13-i száma tudósított. „Éljen az új magyar Nemzeti Hadsereg!” címmel. A gyűlés szónokai közül kiemelte Nógrádi Sándor felszólalását, aki többek között a következőket mondotta: „Most fejezzük be azt a németellenes szabadságharcot, amelyet a kuruckor, amelyet Kossuth és Petőfi hagyott ránk. Nem érdemli meg a szabadságot az a nép, amelyik nem tud küzdeni érte...” A szónok a továbbiakban beszélt a régi hadseregről, majd kijelentette: „A régi német szolgahadsereg nincs többé. Éljen az új Magyar Nemzeti Hadsereg!” Hasonló szellemben szólt még a gyűlés résztvevőihez Országgh József a Szociáldemokrata Párt, Fekete Mihály a Magyar Kommunista Párt, Rónai Sándor ugyancsak a Szociáldemokrata Párt képviselője, valamint Váczy József, az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője is.

Az önként jelentkezésre való felhívásokban, az azt sürgető beszédekben egyre többször vetődött fel az a gondolat, hogy a jelentkezésben elsősorban a dolgozóknak, a munkásosztálynak kell elől járnia. Jelentek meg ezzel kapcsolatban olyan tartalmú cikkek is, amelyek az érintettek számára példaként szolgáltak. A *Debrecen* február

25-i cikkében, például amely a „A honvédség” címet viselte, az olvasható, hogy a régi hadseregben „Arról egyenesen bűn volt még gondolkodni is, hogy a honvédség és a munkásság kapcsolatban lehessen egymással.” A helyzet azonban most változott, mert a honvédség támogatására szóló felhívásra „Legelsősorban az egyik szakszervezeti csoport, a kovácsmunkások reagáltak és mintegy tizennyolc szervezett munkás 525 pengőt gyűjtött össze erre a hazafias célra. A munkásság tehát pillanat alatt lerombolta a válaszfalat, amely a honvédség és öközötte állt és nem szólamokkal, hanem reális tettekkel juttatta kifejezésre, hogy a honvédség a magyar nép, a munkásság egy és ugyanaz a vér.”

Annak a gondolatnak a hangsúlyozását, hogy az új hadsereg a nép hadserege lesz, hogy csak az igaz magyar ügyért fog harcolni, már az eddig idézett beszédekben, cikkekben is látni lehetett. Ezt erősítette a *Népszava* 1945. február 6-i „Jelentkezz!” c. vezércikke is, amelyben többek között ez olvasható: „Új szellemű lesz ez a hadsereg, mert a nép fiai fogják vezetni és nem osztályérdekéért, hanem a népért fog harcolni. A népi hadsereget átjárja a demokrácia tiszta levegője. A demokratikus honvédségben leomlanak a válaszfalak a tisztikar és a legénység között...” A demokratikus pártoknak a hadsereggel kapcsolatos csakis ilyen célkitűzése szolgálhatott alapul a dolgozók mozgósításához. E gondolatot erősítette Szakasits Árpád beszéde is a Debrecenben megtartott szociáldemokrata nagygyűlésen, amelyről a *Tiszántúli Népszava* 1946. március 13-án tudósított. „Elsősorban a munkásosztály legjobbainak kell felsorakozniuk az új nemzeti hadseregbe, hogy ők legyenek a törzse és ha kell ökle ennek az új hadseregnek! — mondotta a szónok, s hangsúlyozta —

Új nemzeti hadsereget kell tehát teremteni és ez elsősorban a munkásság hivatása.” A Szociáldemokrata Pártnál ez a gondolat nem volt újkeletű, mert a *Népszava* 1945. március 8-i vezércikkében amely „Lemossuk a gyalázatot” címet viselte, szintén megfogalmazódott, hogy a faszizmus ellen való harcban részt venni nemzeti kötelesség és „Ezt a kötelességet teljesíteni kell mindenkinek, aki katonai szolgálatra alkalmas, *de elsősorban a proletárság teljesítse ezt a kötelességét, hiszen róla van szó, az ő jelenéről és jövőjéről, neki kell megvetnie egy igazi harcképes, demokratikus néphadseregnek fundamentumát.* (Kiemelés tőlem — M. S.)

A munkásosztály elsődleges részvételének szükségessége felvetődött a demokratikus pártok pesterzsébeti nagygyűlésén is, amelyről a *Szabadság* 1945. február 14-én tudósított. A lap szerint az egyik felszólaló így beszélt erről: „A munkásságnak elől kell járnia jó példával. Azt a bizalmat, amelyet a fegyverszüneti egyezményben a szövetséges nemzetek, élükön a Szovjetunióval az országgal szemben tanúsítottak, ki kell érdemelnünk azzal, hogy a mi nemzeti lobogónkat is kitűzzük Berlinben, a szabadságszerető nemzetek lobogói mellé. Gyorsan és határozottan kell cselekedni.”

A *Szabad Magyarország* Rákosi Mátyásnak a március 25-i salgótarjáni nagygyűlésen elmondott beszédéről a március 28-i számában tudósított, s azt a gondolatot emelte ki, miszerint: „...a demokratikus Magyarország hadseregében a demokratikus elemeknek, a munkásosztálynak, a parasztságnak és a haladó intelligenciának kell a vezető szerepet játszania... a dolgozóknak mindenütt, ahol érintkezésbe jutnak a nemzeti hadsereggel, meg kell mutatniuk, hogy szeretik, sajátjuknak tekintik ezt a hadsereget.”

A vidéki toborzógyűlések eredményeiről szóló tudósítások egyikében-másikában pedig már konkrét jelzések vannak a jelentkezettek összetételéről is. A *Debrecen* 1945. február 15-i számának híradása szerint nagy lelkesedés mutatkozik meg mindenütt a toborzás ügye iránt. A községekben a gyűlések után száznál többen jelentkeztek. Példaként Kőrösladányt említi a lap. Tudósít arról is, hogy a jelentkezettek 5—6 százaléka nő. A jelentkezési arány Békés és Hajdú megyékben a legnagyobb. „A jelentkezettek között földművesek és ipari munkások vannak a legnagyobb számban.” A *Népszava* február 17-i számának híradása a vidéki toborzógyűlésekről, mintegy

mege erősítve a *Debrecen* közlését, szintén arról írt, hogy „A vidéken igen nagy az érdeklődés az új honvédség iránt. Vannak kis községek, ahol száznál többen jelentkeztek katonának.” Az a tény, hogy a lap kis községeket említ, arra enged következtetni, hogy a jelentkezők zöme ezekben az esetekben is a dolgozó osztályokból került ki.

A *Szabad Magyarország* több cikkben is foglalkozott a toborzás eseményeivel és várható eredményeivel. A február 10-i számában arról a toborzógyűlésről tudósított, amelyet a mezőcsáti MKP alapszervezet szervezett. Megírta pl., hogy Ároktóról mintegy hatvanan jöttek be Mezőcsátra vörös zászlók alatt, ahol a hősök szobra előtt az ároktói „Proletkult” dalárda elénekelt az orosz gyászindulót és az Internacionálét, majd az ottani tömeg a párt helységbe vonult, s itt, az elhangzott szavak után, Tóth párttitkár mintegy 600 fő előtt elmondott beszédében felhívta a megjelenteket, hogy lépjenek be az újonnan alakult hadseregbe, amelyet a hallgatóság lelkesen éltetett. (Csupán zárójelben jelezzük, hogy a lap e tudósítás végén külön keretben a következő jelszót közölte: „Biztosítani akarod Magyarország és a magyar nép jövőjét? Állj be az új Nemzeti Hadseregbe!”) A február 11-i szám 3. oldalán pedig kéthasábos riportot közölt a hadseregbe jelentkezőkkel „Készülünk a szabadságharcra” címmel. A riportalanyok — a cikk szerint — jelentkezésüket a német fasiszták elleni gyűlöletükkel, az ellenük való harc szükségességével, az ország jobb jövőjéért érzett felelősségükkel, a földért való áldozatukkal indokolták. A február 14-i szám 2. oldalán pedig már lelkes beszámoló olvasható „Fényes eredményeket ígér a toborzás Miskolcon és Borsod megyében” címmel. A cikk bevezetőjében viszsza utal a Szegeden február 4-én megtartott toborzógyűlésre, ahol a résztvevők egy hadosztály felállítását vállalták. Elmondja továbbá, hogy a miskolci toborzógyűlés hatásaként a városházán már több napja folyik a jelentkezés. Példaként megemlíti, hogy a városi tisztviselők négy fő kivételével, a közalkalmazottak pedig öt fő kivételével jelentkeztek az új hadseregbe. „A községekben mutatkozó lelkes hangulat — hangzik tovább a cikk — azt bizonyítja, hogy a végső eredmény Miskolcon és Borsod vármegyében együttvéve legalább egy teljes hadosztály — egy hadosztály 17 500 fővel számolva — felállításához fog vezetni.”

A lap február 27-i száma pedig már vezércikkben, „A miskolci és borsodi fiúk” címmel méltatja a toborzás eredményét. Kossuth Lajos azon szavainak idézése után, amelyet az 1848-as országgyűlés hadsereg megajánlási szavazása után mondott: „leborulok a nemzet nagysága előtt” — a vezércikk úgy fogalmaz, hogy a Miskolci Nemzeti Bizottság is Kossuthhoz hasonlóan érezhette magát a fiatalok nagyszámú jelentkezése láttán. „Nagyszámú fiatal katonát akartunk innen küldeni az új magyar hadseregbe, de fiatalságunkból majdnem kétszer annyi jelentkezett mint amennyire szükség van.” Más forrásokból tudjuk, hogy Miskolcon és Borsod megyében több mint 20 000 fő volt az önként jelentkezők száma. Ez a tény olyan hatással volt az Ideiglenes Nemzeti Kormányra, hogy az időközben elhatározott sorozás alól ezt a területet mentesítette.

Az eddigiekben idézett sajtócikkekből, tudósításokból látható, hogy a toborzással kapcsolatos gondolatok nagy páto sszal fogalmazódtak és sokszor türelmetlen kívánságokat tartalmaztak. Adódik a kérdés, hogy vajon ezek a beszédek, cikkek nélkülöztek annak az adott politikai, gazdasági helyzetnek a józan megítélését amelyben *akkor* a felszabadult országrészek voltak? Vajon a népgyűlési szónokok, a cikkek írói nem voltak tisztában azzal, hogy milyen erőfeszítést követel nyolc, négy, vagy akár egy hadosztály felállítása is abban a gazdasági helyzetben? Én úgy vélem, hogy ezt feltételezni az akkori politikai vezetőkről — Révairól, Gerőről, Darvasról, Tildyről, Varga Béláról, Szakasitsról és a többiekről — nem lehet. Az általuk „szított” hangulat, amit a sajtó még csak tovább fokozott, megítélesem szerint inkább az ellenkezőjére utal. Arra, hogy abban a politikai és gazdasági helyzetben csakis úgy volt

remélhető valamilyen mennyiségű haderő megteremtése, ha a végsőkig felkorbácsolják — történelmi példákat is felhasználva — a hazafias érzelmeket, ha a legdrasztikusabb jelzőkkel illetik a nemzetrontó régi rendszer politikáját, annak képviselőit, ha végleteleg szítják a hitleri Németország elleni gyűlöletet, ha ráébresztik a hallgatóikat, olvasóikat arra, hogy ebben a harcban nem vagyunk egyedül.

Lehetett volna a hadseregszervezésről szólva úgy is nyilatkozni, és írni, hogy országunk itt áll kifosztva, nincs élelem, nincs fegyver, nincsenek katonának való embereink, mert azok még vagy a Szálasi-féle hadseregben szolgálnak, vagy már hadifoglyok. Mihez kezdhetnénk? Vajon a történelem melyik felfogást igazolta volna?

Az előző tevékenység alapján mégis megkezdődhetett négy gyaloghadosztály szervezése, amelyek közül kettő el is vonult a hadműveleti területre, s létrejött két műszaki magasabbegység is, amelyek 1945 januárja óta együtt dolgoztak a Vörös Hadsereg hasonló rendeltetésű alakulataival. Elképzelhetetlen, hogy pátosz nélkül, a gyűlölet felszítása nélkül ez az eredményt megszületett volna. Ennek a politikai hangulatnak a megteremtése tehát nem kóklerek játszmája volt, hanem olyan politikai személyek tudatos cselekedete, akik abban a helyzetben is fel tudták ismerni a haza, a nép érdekében szükséges cselekvés formáját, tartalmát.

Ezen kis kitérő után térjünk vissza a hadseregszervezéssel kapcsolatos más problémákhoz. Nézzük pl. a hadsereg jellegével összefüggő megnyilatkozásokat. E kérdést érintve a *Debrecen* 1945. február 11-i számában hírt adott a Debreceni Nemzeti Bizottság üléséről, ahol követelték, hogy „a katonatisztek igazolása a pártok többségének biztosítása mellett történjen az igazolóbizottságokban.” Az egyik felszólaló — Erdős Imre — túrhetetlen állapotnak nevezte, hogy a tisztek igazolják a tiszteket és javasolta, hogy a Nemzeti Bizottság kérje ennek megváltoztatását a miniszterelnöktől. Ehhez a témához csatlakozott a *Szabadság* is, amely a február 22-i számában bírálta a HM tiszti igazolási eljárását és B. Szabó István honvédelmi államtitkár kijelentését, hogy azokat, akik a demokratikus hadsereg szellemében nem tudnak beilleszkedni, nyugdíjazzák. A lap fellépett az ilyen szemlélet ellen, mert szerinte az ilyen személyek nem élvezhetnek nyugdíjat az új hadseregtől. A cikk végül támogatja a Debreceni Nemzeti Bizottság határozatát a tisztek igazolására.

A Szociáldemokrata Párt is hallatta szavát ebben a kérdésben. A *Tiszántúli Népszava* 1945. március 13-i száma közölte Szakasits Árpád beszédét, amelyet a párt március 11-i debreceni gyűlésén mondott. A hadsereg vonatkozásában a beszédből a cikk kiemeli, hogy „A tisztikar előre nézzen, érezze át az új korszakot, s hogy innen nincs visszafordulás...” A *Népszava* március 15-i száma pedig arra hívta fel a figyelmet „Demokratikus vezetőket a hadsereg élére” c. cikkében, hogy fel kell lépni az ellen a lehetőség ellen, hogy a volt „nemzetvesztő fasiszta uralom kalandorai becsempésszék magukat a hadseregbe.” Ugyanezen lap április 15-i száma pedig szemére vetette a katonatiszteknek, hogy „sokan közülük a közhivatalokban helyezkednek el, s nem jelentkeznek a fasiszmus elleni harcra.”

A *Szabad Magyarország* február 28-i számában az MKP helyi szervezetének taggyűléséről szóló tudósításában elmondja, hogy Fekete Mihály titkár a beszámolójában — amellet, hogy a kommunisták felelősségévé is tette a hadsereg ütőképességének biztosítását — szólt arról is, hogy éberségre is szükség van, nehogy a „régii reakciós tisztek bekerülhessenek a hadseregbe.”

A tisztikar demokratizálásának részeként ismerteti a *Debrecen* 1945. március 10-i számában a minisztertanács azon rendelkezéseit, miszerint a kormány módosította a honvédség szolgálati szabályzatát. Ezen módosítások közül kiemeli a nősülési, illetve a tiszti becsületügyi szabályzat megváltoztatását, illetve eltörlését.

Ez a téma annyira közérdekű volt abban az időben, hogy a *Szabad Nép* pl. az úgynben magától a miniszterelnöktől kért interjút amelyet, a lap április 11-i száma közölt.

Arra a kérdésre, hogy „Milyen intézkedésekkel segíti elő a kormány a hadsereg demokratizálását és a toborzás meggyorsítását?” dálnoki Miklós Béla a következőket mondta el: A honvédség demokratizálása érdekében eltörölték a karpaszományt és az azzal járó jogokat. Ennek következményeként az arra alkalmas legénységi személyekből, tisztesekből és tiszthelyettesekből is lehetnek tisztek. A nősülési szabályzatot is eltörölték. „Tisztek és tiszthelyettesek nősülésének a jövőben csak egy következménye lesz, mégpedig az, hogy a menyasszony feddhetetlen előéletű legyen.” Szólt a miniszterelnök arról is, hogy eltörölték a becsületügyi szabályzatot abból a szempontból kiindulva, hogy „a tiszteknek, legénységnek és a polgári egyéneknek egyforma becsülete van, mert vagy van valakinek becsülete, vagy nincs.”

Elmondta a miniszterelnök azt is, hogy a legénység demokratikus nevelése céljából a „nevelőtisztek” szervezetét állították be a hadseregbe. „Ennek a feladata — hangsúlyozta — a nevelésen és az előadásokon kívül az olvasószobák és demokratikus könyvtárak berendezése is.” Megemlítette, hogy a katonai könyvtárakban megkezdték az összes fasiszta irányzatú könyvek kiselejtezését. Szólt arról is, hogy szabályozzák a legénységgel és különösen a toborzott nőkkal szemben tanúsítandó emberséges és tapintatos bánásmódot. „Arra törekszünk — mondta végül a miniszterelnök —, hogy a magyar nép fiai és leányai a laktanyákban második otthonukat találják meg úgy az elhelyezés, mint bánásmód tekintetében.”

E témakörben szólalt meg a *Szabad Magyarország* is, amelynek március 22-i száma háromhasábos cikket közölt „A népi hadsereg fegyelmének a bizalom az alapja” címmel. A cikkíró, miután bemutatta, hogy a népellenes hadseregekben vakfegyelem van, s ilyen volt a régi honvédség is, a továbbiakban azt fejtegette, hogy a népi hadsereg fegyelmének a bizalmon kell felépülnie. Ezalatt elsősorban azt értette, hogy az alosztályok (század, üteg) állománya körében legyen családias a szellem. Ennek megteremtésében pedig az adott parancsnoknak kell élen járnia, ám ehhez meg kell nyernie beosztottai bizalmát.

A lapok ezen néhány közléséből is látható, hogy a politikusok állásfoglalásai, a cikkek mondanivalói egyértelműen amellettt törtek lándzsát, hogy az új, megszerzendő hadsereg szellemének — főképpen a tisztikarnak — merőben másnak kell lennie mint amilyen a magyar királyi hadsereg, illetve annak tisztikara volt.

Arról, hogy e célkitűzéseket mennyiben sikerült akkor és a következő években megvalósítani, a sajtó híradásai szintén szólnak, de főképpen már a háborút követő időszakban. Ezek a híradások viszont — és ez természetes — nagyonis a pártok nézeteit tükrözték.

A toborzási gyűlésekről és az önkéntes jelentkezésről szóló, viszonylag sok tudósítás és cikk után a kutató azt várná, hogy a további híradások nyomon követik a hadseregszervezés menetét, az egyes alakulatok létrejöttét, s szólnak a harcra való felkészülésről, a kiképzésről, a csapatok belső életéről is. Az e kérdésekről szóló tudósítások azonban csak igen gyéren, elsősorban a kommunista befolyás alatt álló lapokban, s ott is inkább a problémák negatív megközelítésével jelentkeznek. A *Szabadság* például február végétől több cikkben, tudósításban ír arról, hogy a toborzást bizonyos tényezők akadályozzák. Ezeket a bizonyos tényezőket, pedig elsősorban szubjektívnak ítélik. Az említett lap a február 27-i számában Rákosi Mátyás február 25-i budapesti elhangzott beszédéből idéz, aki a toborzással kapcsolatban kijelentette: „Nem mennek a dolgok úgy, ahogyan kellene. A kezdet sokatígérő volt, de azóta keveset hallunk róla.” Ugyanez a lap a Budapesti Nemzeti Bizottság üléséről tudósítva Gerő Ernőt idézi, aki konkrét példákat hozott fel a toborzást akadályozó jelenségekről. A lap március 2-i számának vezércikkében, amely a „Toborzás” címet viselte, szintén azokról a visszasságokról tesz említést, amelyek e téren tapasztalhatók. A március 8-i vezércikk, „A toborzás nyomában” címmel, ismét konkrét példákat

említ az akadályokról, majd így folytatja: „A toborzás nemzeti ügy, a nemzeti szabadságharcnak eddig még meg nem vívott, előttünk álló feladata. Nemzeti szabadságharc csak az egész nemzetben, az egész népen épülhet, az ország pedig még nem ébredt rá feladataira.” Erős kritikával illeti a hivatalok e kérdéssel foglalkozó tisztviselőit, akik — megállapítása szerint — félvállról veszik az egész ügyet. Az április 12-i vezércikkében pedig, amelynek mondanivalóját annak a hírnek szenteli, hogy a magyar csapatok rövidesen elindulnak az arconalra, felteszi ugyan a kérdést, hogy miért ilyen későn kerül erre sor, de a válasszal adós marad. Azt azonban megállapítja, hogy ebben az ügyben „népünkön minden felelősséget el kell hárítani.” Kijelenti, hogy az eddigi eredményeket csakis az önként jelentkezettek nagy számával lehetett biztosítani.

A pártok vezető testületeinek e kérdésben tett állásfoglalásáról csupán egy közlésben találkoztam, nevezetesen a *Szabadság* 1945. február 25-i számának azon híradásában, amely a Magyar Kommunista Párt Központi Vezetőségének az üléséről tudósított, ahol ez olvasható: „A Központi vezetőség különös figyelmet fordított az új nemzeti hadseregbe való toborzás kérdésére és megállapította, hogy számos bürokratikus intézkedés megnehezíti és akadályozza a toborzás munkáját. Ezeknek az akadályoknak sürgős megszüntetése érdekében lépéseket fog tenni az illetékes szerveknél.”

Szólt a késelemekről az MKP központi lapja, a *Szabad Nép* is, amely április 1-jei számában arról írt, hogy a VI. kerületi önkéntesek „Harcolni akarunk a fasiszták ellen!” feliratú táblákkal a kerületi Nemzeti Bizottság elé vonultak, s követelték, hogy a behívottakat fegyverezzék fel, igazolják a tiszteket és gondoskodjanak az itthon maradottakról.

Annak okát keresve, hogy a toborzó gyűlésekről adott meglehetősen sok híradás és tudósítás után a sajtó hangja miért hagyott alább a konkrét szervezési kérdésekről szólván, arra gondolhatunk, hogy akkorra már világosabbá váltak azok a nehézségek, amelyekkel a kormánynak az alakulatok felállításával kapcsolatban meg kellett küzdenie. Mert igaz, hogy a hadsereg megszervezéséhez mindenekelőtt emberek kellenek, de igaz az is, hogy csapatokat létrehozni fegyverzet, ruházat, élelmezés nélkül nem lehetett, illetve csak annyit lehetett, amennyi anyag ehhez rendelkezésre állt. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány azonban ezeknek az anyagoknak igen szűkben volt, s a Vörös Hadsereg segítsége nélkül azt sem tudta volna produkálni, amit végül is sikerült. A sajtó egy részének e kérdésben tanúsított türelmetlen hangját mégsem lehet egy kézlegyintéssel elintézni, mert ebben a helyzetben is minden ilyen türelmetlen hang bizonyos tettek mozgatórugója lehetett.

Egy-két hang azonban mégis akadt a szervezés folyamatáról is. Erre vonatkozóan elsősorban a *Szabad Magyarországon* találtam közléseket. A lap március 13-i száma arról tudósított, hogy Debrecenben „Tízezer magyar hadifogoly kapta vissza a szabadságát a Vörös Hadseregtől” Ebben a tudósításban a cikkíró elmondja, hogy a hadifoglyoknak a magyar hadsereg számára történő átadása során a Szövetséges Ellenőrző Bizottság képviselője üdvözölte a fasiszmus elleni harcra jelentkező katonákat, majd Székely László ezredes tartott beszédet, köszönetet mondott az átadásért. A beszédet viharos taps kísérte, majd a katonák a Himnusz elnéklése után díszmenetben vonultak el a parancsnokok előtt. A tudósítás a 6. gyaloghadosztály megalakulásáról adott hírt, bár a cikk ezt így nem említi. Érdekes, hogy a hadosztály lapjában, a *Honvéd Híradó*-ban az egyéves évforduló kapcsán megjelent visszaemlékezés szinte azonos momentumokat említi e történelmi pillanatról.

Ugyanez a lap — a hadseregszervezéssel kapcsolatban a március 15-i számában Szalay Tiborról emlékezik meg, akinek a MOKAN-ban végzett tevékenységét méltatva sok sikert kívánt abból az alkalomból, hogy az 1. gyaloghadosztály parancsnokává nevezték ki.

Érdekes viszont, hogy bár Miskolcon is megkezdődött egy hadosztály (a 7.) szervezése, kinevezték a parancsnokot is Kaffka Zoltán ezredes személyében, ezekről az eseményekről az a lap, amely olyan nagyszerűen írt a toborzás eredményeiről, mégis hallgatott.

Feltűnnek a sajtó hasábjain ebben az időszakban olyan gondolatok, híradások is, amelyeket a fasizmus elleni harcra készülő új hadseregben végzett propagandamunkában is fel lehetett használni. Példaképek voltak a Vörös Hadsereg katonái és a már velük együtt harcoló dolgozó magyar katonák. Annak ellenére, hogy a felszabadult részek között a hírösszeköttetés ekkor még igen gyér volt, jelzések mégis jutottak el a sajtóhoz, de szolgáltak ilyen forrásként a külföldi rádiók híradásai is. A *Szabadság* 1945. február 4-i számában megjelent „Tüntetések a Dunántúlon a németek és nyilasok ellen” c. cikkben többek között ez olvasható: „Azokon a magyar területeken, amelyeket még a németek a kezükben tartanak, az elkeseredés nőttön-nőtt. Több helyen zavargások voltak a német SS- és nyilas bandák ellen. Nagy németellenes tüntetés volt Szombathelyen. A tüntetés alatt a város lakossága és nyilas banditák között összetűzésre került sor. A katonák is kezdik megelégni a fasiszta uralmat. Szombathelyen a magyar katonák megtagadták a Szálasi tiszttel parancsát, hogy lőjjenek a tüntetőkre.

Genfi hírek szerint Kőszegen is zendülés tört ki. A lakosság lerombolt egy vendéglőt, amely csak a németek részére volt fenntartva, a börtönből kiszabadítottak több magyar tisztet, akiket a Hitler-ellenes magatartásuk miatt tartottak fogva.”

Ugyancsak a *Szabadság* február 16-i számában olvashatunk tudósítást a Budai Önkéntes Ezred harcáról, amelyet az a szovjet csapatok oldalán vívott a főváros felszabadításáért. A cikk elmondja, hogy az ezred egyik alegysége az Istenhegyi úton, a fogas Ada-lak-i megálljánál került bevetésre. Miután a szovjet csapatok bekerítő mozdulatokat végeztek a németek állásai ellen, a magyar önkéntes katonák rohamra indultak. „Pokoli roham volt ez. Mindenért fizetni akartak és fizettek is az irtózatosságot — szól a tudósítás. — A jóval nagyobb német egységet rövidesen felmorzsolták, s amikor a harcnak vége volt, német hullák tömege borította a Sváb-hegy oldalát.” Valószínű, hogy ennek a tudósításnak az alapján született meg a *Debrecen* február 23-i cikke is, amely hírt adott és elismeréssel szólt a fasiszták ellen harcolt magyar önkéntesekről. A lap február 24-i száma pedig vezércikket szentelt az eseménynek. Tizenkét magyar század harcáról szólva állítja őket példaként az új magyar hadsereg cselekedeteihez. A *Népszava* április 27-i száma pedig arról adott hírt, hogy egy magyar műszaki zászlóalj, „amely már hosszabb ideje az oroszok oldalán működik, beadványban üdvözölte az ideiglenes magyar kormányt.” Megírja, hogy „A zászlóalj tagjai részt akarnak venni a háború után az ország gazdasági és politikai fejlődésében, ezt óhajtják közölni az ideiglenes nemzeti kormánnyal.” Más forrásokból azonosítható, hogy ez a tudósítás az 1. magyar műszaki hadosztályról szól, amely már január közepe óta együtt dolgozott a 2. Ukrán Front műszaki csapataival, s a parancsnoknak — Gyöngyössi Gábor századosnak — ekkor sikerült eljutnia Debrecenbe, hogy jelentést tegyen a kormánynak az addigi tevékenységükről.

A *Szabad Magyarország* február 7-i száma szintén hírt adott a magyar ellenállási mozgalom harcáról a németek által megszállt területeken. Megírja: „A németek által megszállott területről érkezett hírek szerint a magyar hazafiak fokozzák a harcot a németek és nyilasok ellen. A magyar partizánok szétverték egy német büntetőosztágot Zalaegerszegen. Sárvárrott hasonló sors ért egy hungarista különítményt, amely rekvirálni akart. Kőszegen 100 fiatal lányt szabadítottak ki, akiket a németek Ausztriába erődítmény építésére akartak elhurcolni.”

A két munkáspárt vezetője többször is hivatkozott arra, hogy a fasizmus elleni harcban az új magyar hadsereg a Vörös Hadsereget tekintse példaképének, amelynek

oldalán harcba fog indulni. A *Tiszántúli Népszava* március 13-i száma tudósított a Szociáldemokrata párt debreceni nagygyűléséről, amelyen Szakasits Árpád többek között kijelentette: „A magyar honvédek és az új magyar nemzeti hadsereg tisztjei előtt a Vörös Hadsereg, az orosz nép dicsőséges néphadseregének eszményképe lebegjen.” A *Délmagyarország* pedig a Magyar Kommunista Párt március 15-i szegedi nagygyűléséről tudósítván Rákosi Mátyás beszédéből kiemeli: „Az az új magyar hadsereg, amely átmegy a Dunántúlra, hogy felszabadítsa hazánkat, hogy kiverje a németeket, ez a hadsereg vállvetve fog harcolni a világ legjobb, legnépibb hadseregével a *Vörös Hadsereggel*. Ezt a hadsereget ugyanaz a szellem hatja át, ugyanaz a vezetés fogja irányítani, amely az orosz nép nagy vezérének Sztálin marsallnak vezetésével megadja a kegyelemdőfést a német fasiszta rablóknak.”

Az 1. és 6. gyaloghadosztálynak az arcvonalra való indulásáról szinte minden lap tudósított. Ám ezek a tudósítások már nem voltak annyira pátosszal telítettek, mint a toborzásról, a szervezésről szóló tudósítások. Ennek magyarázata talán abban keresendő, hogy az elvonulás gyakorlatilag április második felében kezdődött meg, s ekkor már világos volt — hiszen Magyarország területe a Vörös Hadsereg harcai eredményeképpen április 4-én teljes egészében felszabadult a fasiszta megszállás alól —, hogy az új Magyarország hadserege már nem tud részt venni az ország felszabadításáért folyó harcban.

A *Népszava* pl. az április 12-i számában csak rövid híradást közölt arról, hogy a magyar hadosztályok elindultak az arcvonalra, s tudósított arról az ünnepségről, amelyet a 6. hadosztály alakulatai ebből az alkalomból tartottak a debreceni Kossuth szobor előtt. Egy másik számában ez a lap szintén rövid tudósítást közölt az arcvonalra elindult 6. hadosztály Budapesten történt átutazásáról.

A *Szabadság* április 11-i számának első oldalán nagy címmel adta hírül, hogy „A magyar csapatok holnap elindulnak az arcvonalra!” A tudósítás beszámolt arról, hogy Budapesten a Kossuth szobornál ünnepség volt, amelynek során Vörös János megkoszorúzta a szobrot és ünnepi beszédében bejelentette, hogy a magyar csapatok másnap elindulnak az arcvonalra. A lap április 16-i számának első oldalán pedig nagy, négyhasábos színes riportot közölt az arcvonalra induló 6. hadosztályról, amely „egy pestkörnyéki állomáson” várakozott. A riport röviden ismertette Vörös János honvédelmi miniszter és Csorba János polgármester üdvözlő beszédét is. A tudósítás nagyobb része azonban a hadosztály két nevelőtisztjével — Szilágyi Ferencsel és Csics Józseffel — készített beszélgetést, valamint a hadosztály egyik ezredének parancsnokával — Jónás János alezredessel — készített interjút rögzíti.

Ugyanebben a számában a lap tudósított arról is, hogy a Szabadság zászlóalj, amely Budapesten szerveződött, Jászberényben az 1. hadosztály keretében várja az indulási parancsot.

Szegedről — ahol az 5. hadosztály alakulatai szerveződtek — a *Délmagyarország* április 14-i számában arról jelent meg híradás, hogy az új magyar hadsereg alakulatai elindultak az arcvonalra. Csupán emlékeztetőül idézzük vissza e lap azon tudósításait, miszerint a toborzógyűléseken Szeged népe egy hadosztály felállítását vállalta. Ez lett volna az 5. hadosztály. Ennek szervezése valóban meg is indult, s a lap április 20-i száma már arról adott hírt, hogy „Frontra indult a Szegedi zászlóalj.” A tudósításban „csupán” annyi volt a pontatlanság, hogy a szegeden és környékén felállított, az 5. hadosztály állományába tartozó alakulatok ekkor még nem a frontra, hanem „csak” Hajmáskérre indultak útba, ahol tovább folytatódott a hadosztály szervezése. Ettől függetlenül — hiszen az újságíró sem tudhatta akkor pontosan — a lap április 22-i száma vezércikket szentelt a hadosztály egyik zászlóaljának frontra indulásáról, amelynek fő gondolatmenete abban foglalható össze, hogy ezek a katonák az igazi ellenség ellen, igazságos háborúban vesznek részt.

Csupán „mellékes” részletként említjük meg, hogy e lap április 24-i száma tudósítást közölt Vörös János honvédelmi miniszter szegedi látogatásáról, de csupán a Magyar Távirati Iroda összefoglalója alapján közölt részleteket a miniszter beszédéből. Erre nyilvánvalóan az teremthetett precedenst, hogy ebben a beszédében a miniszter nem elsősorban a hadsereg helyzetéről, hanem inkább saját tevékenységének előtérbe helyezéséről szolt; beszédnek egyes részei — „bevezettem”, „eltöröltem”, „megváltoztattam” stb. legalábbis — erre utalnak.

Az a tény, hogy az új magyar hadsereg életéről, az arcvonalra való indulásáról viszonylag a *Debrecen* tudósított a legtöbbet — nem véletlen. Hiszen a hadsereg első alakulatai ebben a városban és környékén jöttek létre. A lap már a március 15-i ünnepekről is tudósított a 17-i számában s ennek kapcsán külön is nagy terjedelmet szentelt a katonák részéről elhangzott beszédeknek. Kiemelte, hogy az új magyar hadsereg az 1848-as eszmék folytatója. Szolt arról, hogy ezt még nem mindenki érti meg a hadseregben. Szó szerint idézi az egyik katona szónokot, aki kijelentette: „Fizetni fogunk az évszázados elnyomatásért, a 48-as szabadságharcért, hazánk kirablásáért, letiprásáért, ártatlan magyarok kivégzéséért.” Megírta, hogy a Kossuth-szobor talapzatára Vörös János, „Az új magyar demokratikus néphadsereg” nevében, Székely László (a 6. hadosztály parancsnoka — M. S.) pedig az első hadosztály nevében helyezett el koszorút.

Április 6-án, hazánk teljes felszabadulása alkalmából, nagygyűlés volt Debrecenben a Kossuth-szobor előtt. A lap az ünnepségről szóló tudósításában megírja, hogy Vörös János beszédében köszönetet mondott a Szovjetunióknak az ország felszabadításáért. Hosszabban idézte viszont a lap Bihari Andor honvéd beszédét, aki ugyancsak köszönettel emlékezett arra, hogy Magyarország hogyan jutott odáig, hogy képtelen volt részt venni saját területének felszabadításában. Jelszóként mondta ki: „Halál a németekre!”, majd így folytatta: „Ezért kérjük, ezért sürgetjük azt, hogy mielőbb a frontra indulhassunk, mert nem akarunk elkésni, harcolni akarunk a demokratikus Magyarorszáért, vissza akarjuk vívni azt a jogot, hogy részt vehessünk a többi szabad nemzetek között.”

Április 9-és ismét ünnepség volt a városban, az úgynevezett Honvéd Nap eseményei zajlottak, amelynek keretében a 6. hadosztálynak átadták a város által adományozott csapatzászlót. A lap április 10-i számában tudósított az ünnepségről, s ebben megírta, hogy Szabó Kálmán polgármester rövid beszéd kíséretében adta át a zászlót, amelyet Székely László vett át. Székely László válaszbeszédéből a tudósító két gondolatot emelt ki: a fasiszmus elleni harc szükségességét, valamint a zászló, a nemzet és a hadsereg kapcsolatát.

Mindezek után érdekes, hogy a hadosztály frontra indulásáról a lap csak április 17-én közölt hírt, de az is mindössze 11 soros volt, s nem is a Debrecenből való elindulásról, hanem a hadosztály Budapestre történő megérkezéséről szolt.

Az a nyilatkozat pedig, amelyet Vörös Jánostól közölt a lap április 20-i száma: „A magyar hadseregnek módja lesz még arra, hogy fegyverét használja a németek ellen” — már csak vigasztalásként hangozhatott, hiszen ekkor a hadosztályok még csak útban voltak az arcvonal felé, illetve az 1. hadosztály csak április 24-én kapta meg a parancsot az elvonulásra. A harcselekmények pedig Európában május 9-én véget értek.

A magyar hadosztályok május közepéig tartózkodtak Ausztria területén a 3. Ukrán Frontnak alárendelve. Az itt eltöltött néhány hétről a magyar újságok közül csupán a *Kossuth Népeben* találtam híradást, amely május 1-jei számában Pethő Tibor újságíró írását közölte. „Első beszámoló a honvédsereg tábori szállásáról” — hangozott a tudósítás címe, majd az alcím: „Valahol az osztrák hegyek között vállvetve a szovjettel, szemközt a közös ellenséggel.” A cikk további részében a tudósító egy tiszttel folytatott beszélgetését írja le, aki elmondotta, hogy „A tényleges hadszin-

térre való beérkezés előtt hadosztályunk rövid pihenőt tartott, ezalatt a felszerelés esetleges hiányosságait pótoljuk s a csapatok kiképzését tökéletesítjük.” A szovjet csapatokkal való kapcsolatukról a tiszt így nyilatkozott: „A Vörös Hadsereg tisztjei és katonái a lehető legbajtársiasabban és legelőzékenyebben támogatnak minket mindenben. Nincs olyan kérésünk, amit azonnal ne teljesítenének. Folyamatosan szállítják részünkre az anyagot, ha például 5000 pár bakancsot kérünk másnapra hétezeret küldenek, ha ruházati kiegészítésre van szükségünk, azonnal bőségesen kiutalják a szükséges egyenruhát. Hallatlan nagyvonalúak, amerikai méretekből dolgoznak.” „Minden a leggyorsabban intéződik el. Nincsenek nehézségek és — nincs bürokrácia. Az egész bonyolult gépezet rendkívül pontosan, mint olajozott óraszerkezet működik.

Ezek után érthető, hogy katonáink a rövid együttlét és a nyelvi nehézségek ellenére is őszinte, meleg érzéssel vonzódnak orosz bajtársaikhoz. Nagy örömmel mondom, hogy az oroszokkal való viszonyunk minden képzeletet felülmúlóan szívélyes.”

Ugyanakkor elmondta a tiszt azt is, hogy az osztrák lakossággal már nehezen tudnak kapcsolatot teremteni. Az emberek meglehetősen ellenséges érzelmekkel viselkednek a magyar katonák iránt. „Szép szóra semmit sem adnak.”

„A magyar csapatok gyakorlatozását — folytatódik a riport — több magasrangú szovjet tiszt nézte végig. Mindnyájan elégedettek voltak katonáink magatartásával. Az orosz ellátás igen bőséges. A fiúk hangulata kitűnő.”

Ezen időszak zárógondolataként még egy kérdést kell érintenünk. Ismeretes, hogy a munkáspártok javaslatára a hadsereg szervezésével egyidőben a szervezetben létrehozták a nevelőtiszti intézményt is, amelynek feladata a személyi állomány demokratikus nevelése volt. És bár az előző újságcikkekből, a politikusok nyilatkozataiból világosan látható, hogy mindannyian a *demokratikus hadsereg* megteremtése mellett foglaltak állást, e szerv tevékenységéről a lapokban alig esett szó. Igaz, hogy a hadsereg demokratikus arculatának kialakítása nem csak az ő feladatuk volt, de a katonatömegek között mégis ők végezték az ezt szolgáló nevelőmunkát. Ugyanígy kevés szó esett arról, hogy az egyes pártok tevékenysége a hadseregben milyenképpen jelentkezik. Ennek magyarázata az, hogy *minden párt* határozott álláspontja volt ebben az időben, hogy a hadseregben pártpolitikát nem lehet folytatni, a demokratikus nevelés alapjául az Ideiglenes nemzeti Kormány programja szolgálhat csupán. Bizonyos jelek azonban már mutatták, hogy e téren is voltak nézeteltérések a koalíciós partnerek között. Ez utóbbira nézzünk egy példát (többet nem is találtam — M. S.)! A *Debrecen* március 27-i száma közölte B. Szabó István honvédelmi államtitkárnak, a Kisgazdapárt egyik vezetőjének beszédét, amelyet a debreceni nagygyűlésen tartott. E beszédében B. Szabó többek között kijelentette: „Ez a hadsereg csak akkor tud a maga feladatának teljes egészében megfelelni, ha *ebbe a hadseregbe semmiféle pártpolitika nem férközik be*. A legnagyobb bűnt a hazával szemben, árulást követ el az, aki ebbe a hadseregbe pártpolitikát akar becsempészni. A hadsereg tisztaságán, érintetlenségén mindannyiunknak kötelességünk őrködni és megakadályozni, hogy senki szennyes kézzel a hadsereghez ne közelíthessen.”

A nevelőtisztek feladatáról szólt dálnoki Miklós Béla abban az interjúban, amelyet a *Szabad Népek* adott, s amelyet az előbbieken már közöltünk. Egy másik ilyen jellegű megnyilvánulással a *Délmagyarország* hasábjain találkoztam, amelynek április 15-i számában Remethey László tartalékos százados írt cikket „Honvédelmi nevelés” címmel. A szerző a cikk bevezetőjében taglalta a régi hadsereg „nevelési elveit” majd a továbbiakban üdvözölte, hogy a kormány létrehozta a nevelőtiszti intézményt „a legénység politikai és kulturális életének, szellemi nevelése és irányítása céljából.” Szólt az új hadsereg politikai hivatásáról, a nép védelméről, majd így folytatta: „A nép elérte felszabadulását, a fegyver a népi honvédség kezében van,

most már az a fontos, hogy a népi honvédség olyan szellemmel és olyan lélekkel szorítsa ezt a fegyvert, hogy a fegyverek védelmében a nép nyugodtan dolgozhasson saját hazájában s kialakíthassa és kiélhesse felszabadulásának vívmányait.”

Az előbbieken már szintén idéztük a *Szabadság* azon számát is, amelyben a budapesti 6. hadosztály köszöntéséről tudósított. Ez esetben bizonyára nem lehetett véletlennek tekinteni, hogy az újságíró az ünnepi köszöntők után két nevelőtiszttel készített interjút, habár ez nem a politikai munkára, hanem a katonák szellemére, ellátása vonatkozott is. Ugyanis végső soron mind a két terület a politikai munka eredményességével szoros összefüggésben van.

A cikkben idézett újságok híradásai, cikkei, riportjai — úgy véljük — bepillantást engednek abba a közhangulatba, amely 1944 végén, 1945 elején a hadsereg ügye iránt a felszabadult területeken megmutatkozott. Kitérünk belőlük a politikai pártok egyöntetű állásfoglalása a hadsereg létrehozásának és a fasizmus elleni harcra vetésének szükségessége vonatkozásában. Látható, hogy a felszabadult dolgozók, de a lakosság szélesebb rétegei sem voltak közömbösek e törekvés megvalósítása iránt. Abban, hogy ez mégsem úgy sikerült, ahogyan — ezt bátran kimondhatjuk — a hazafias, szabadságszerető tömegek kívánták, sok szubjektív és objektív tényező játszott közre. Egyetérthetünk viszont a *Szabadság* április 12-i számának vezércikkében megfogalmazott azon megállapítással, ez ügyben hogy „népüktől minden felelősséget el kell hárítani.”

A korabeli sajtó munkájáról pedig elmondhatjuk, hogy híven szolgálta azt az ügyet, amely a felszabadult magyar nép számára akkor az egyik igen fontos, jövőjét meghatározó kérdés volt.